

Ганна Вікторівна Скрипчук,
канд. іст. наук,
асистент кафедри культурології
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

УДК 340.15:008(477)

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ЧАС СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

У статті досліджується радянський спадок у культурі незалежної України кінця 80-х – початку 90-х рр. XX ст. Аналізуються основні положення Декларації про державний суверенітет України, Декларації прав національностей України та Основ законодавства України про культуру щодо розвитку культури.

Ключові слова: історія культури, законодавство, державна незалежність, полікультурність, поліетнічність, поліетнічна держава, українська культура, розвиток культури, національне відродження.

Культурна політика незалежної України у перші роки її існування формувалась у складних політичних, економічних, історико-культурних обставинах. Згадуючи з жахом і болем ті нелюдські умови, в яких опинились працівники культурної сфери, заклади та підприємства культури у 90-х рр., треба з'ясувати об'єктивні та суб'єктивні причини такого стану речей. Забігаючи наперед, слід відзначити, що культурні процеси в незалежній Україні розвивались не зовсім тим шляхом, який передбачався в останні роки «перебудови» освітянами, літераторами, діячами культури, всією суспільно активною та національно свідомою інтелігенцією.

Метою статті є аналіз стану культурного розвитку за радянських часів і реалій існування культури на початку української незалежності.

Уже наприкінці часів перебудови серед демократично налаштованої інтелігенції поширилась думка про необхідність розвитку, реформування та українізації культурної сфери республіки. Але думка ця не набула характеру

національної концепції й тривалий час не була обґрунтована цілеспрямованими науковими дослідженнями.

Аналізуючи публіцистику тих часів, спостерігаємо лише окремі критичні мотиви, більш-менш чітке розуміння того, що поганого існувало в радянській культурній сфері, від чого слід позбавитися. Конструктивних роздумів, реальних концепцій того, як слід будувати нову культуру незалежної – демократичної держави, практично не було. Мало того, ще ніхто насправді не знав, якою буде ця держава, її економіка, соціальна сфера, за який рахунок і в яких фінансових умовах мають розвиватися культурні заклади, спілки, окремі митці. Висловлені в ті роки ідеї скоріше слід розглядати як свого роду ідеалізацію майбутнього [1, с. 110–118], мрії про те, якою має бути нова, позбавлена комуністичного тоталітаризму та колоніальної залежності від союзного центру, незалежна Україна. Мрії перетворювались на міфи, які жили своїм життям, а реальність йшла у зовсім іншому напрямку, розвивалась за найсуворішим і найжорсткішим сценарієм, який би навіть не міг собі уявити гуманітарний національно-демократично налаштований та ліберально мислячий інтелігент кінця 1980-х рр. Але як показало перше десятиліття незалежності [12, с. 3–22], мрія, міф та міфологізація постійно супроводжують реальне державотворення і навіть інколи підмінюють собою дійсність. Як слушно стверджують автори монографії «Україна в сучасному геополітичному просторі», «замість реальних реформ в Україні окремо існують міфи, віртуальні образи, які відіграють роль реальності, переживаються як повноцінна реальність» [25, с. 14].

Якщо проаналізувати різноманітні думки, висловлені з приводу майбутнього розвитку культури в Україні в останні роки існування СРСР, то найпоширенішою буде, мабуть, ідея національного відродження, що мало відбуватися разом із розбудовою держави. Перепоною для очікуваного національного відродження вважалась тоталітарна комуністична влада (на тому етапі історії) та всебічна залежність від Москви. Позбавлення від цих зовнішніх ворогів мало призвести до бурхливого і квітучого розвитку національної культури за всіма її напрямками, зростання національної свідомості населення, його швидкого окультурення та наближення до «животворних» витоків європейської цивілізації.

Дуже важливим було відродження та збереження української мови. Стан існування національної мови в УРСР на 1991 р. вважався явно незадовільним. Населення великих міст практично всієї України, за винятком кількох західних областей, у побутовому та службовому спілкуванні використовувало виключно російську мову, читало російські книжки, дивилось російськомовні постановки в театрах та кінострічки. Українська мова мала отримати статус державної [2, с. 81–86]. Національно свідомі інтелігенція мріяла про її широке розповсюдження, вважала, що це буде одним з елементів культурної політики нової незалежної України.

Мистецтвознавцями та істориками досить гостро обговорювалась проблема втрат культурного надбання, забутих чи заборонених постатей наці-

ональної історії та культури, викривлення історії України в радянські часи. Таким чином, на часі постало завдання відродження втрачених сторінок історії України, написання нових підручників для викладання історії в середній та вищій школі. І якщо позбавлення від тоталітарного ідеологічного тиску КПРС сприймалось як благо всіма прогресивно мислячими діячами культурно-гуманітарної сфери, то факт існування та розвитку російської культури в Україні сприймався не так однозначно. Тут висловлювались дві основні та протилежні точки зору, дискусія між прихильниками яких точиться і дотепер.

З одного боку, цілком справедливо лунали застереження від продовження кількасотлітньої залежності від Москви. Талановиті українці у часи відсутності самостійної державності виїздили до метрополії й сприяли там розвиткові науки, культури, освіти. На території самої України культурно-організаційні функції виконували імперські, а потім і радянські чиновники, які вбачали свою місію в затвердженні сталих методів управління, організації життя, економіки, освіти за столичними зразками. Тут були й позитивні моменти, бо відкривались музеї, театри, університети. Представники місцевого населення отримували можливість для задоволення більш широкого кола культурних й інтелектуальних потреб, але політика ця проводилась російською мовою, а українська сприймалась як етнографічна забава, не придатна для використання представниками освічених вищих верств населення. Усілякі спроби розвивати національну культуру, мову сприймались підозріло, звинувачувались у «самостійності», піддавались репресіям. Скасування Гетьманщини та пов'язаних із нею інституцій, ліквідація козацтва, закріпачення селян, Валуївський циркуляр та Ємський указ – це лише основні віхи політики культурної колонізації та денационалізації, яку послідовно здійснювала Російська імперія стосовно України. Але попри це український народ розмовляв тоді рідною мовою на всіх етнографічних теренах [16, с. 204].

У радянський період, після відносно демократичного та бурхливого розвитку національної культури в 1920-ті рр. (в основному її селянських та робітничо-пролетарських напрямів), почались репресії 1930-х, в яких, окрім соціального протистояння, не останнє місце займав національний фактор. Винищувалась національна творча інтелігенція (українська, в першу чергу, але і єврейська, польська та ін.): літератори, театральні діячі, художники, скульптори, науковці, музейні працівники та ін. Настав період радянської уніфікації, соцреалізму та держзамовлення.

Дослідники, публіцисти, діячі культури вказували на відсутність можливостей для самостійного розвитку української культури, цензурне придушення цілих її напрямів і галузей. Наприклад, після ліквідації всіх незалежних мистецьких об'єднань створюється Спілка художників, а потім, у 1940 р., і Художній Фонд СРСР [22, с. 29-30]. Надалі про вільний розвиток національного образотворчого мистецтва вже не йшлося аж до кінця 1980-х рр.

Ідеологічний пресинг щодо музеїв історичного профілю призводив до того, що їх експозиції не стільки розкривали історію України, скільки фальсифікували її [22, с. 24].

Діяльність радянського керівництва у справі охорони пам'яток, по суті, підмінялась так званим «ленінським планом» монументальної пропаганди. У 1970-х рр. широкомасштабне будівництво пам'ятників підлеглим ідеологічним потребам викликало «пам'ятковий бум», що значною мірою допомагало створенню формальної за своєю суттю та змістом охоронної системи. Ці фактори стали однією з причин критичного стану пам'ятників історії і культури у 1980-х – на початку 1990-х рр. [15, с. 22].

«Народ може з об'єктивних причин втратити свою державність, свою назву, але залишатися народом, поки живе його оберіг – рідна мова» [16, с. 200]. Тому найбільшого удару українській культурі було завдано у видавничій сфері в СРСР. При великих тиражах та низьких цінах «більшість тодішньої книжкової продукції становила цілком нестравна ідеологічно пропагандистська література, незлічені зібрання творів «класиків марксизму-ленізму та видатних діячів Комуністичної партії й Радянської держави», а також товсті томи класиків соцреалізму...» [22, с. 24].

Майже всі оригінали українських фільмів останніх десятиліть існування СРСР перебувають у російському Держфільмофонді під Москвою, що безумовно утруднює ознайомлення з ними студентів відповідних творчих факультетів, кіно митців, широкого загалу [22, с. 21]. Ця проблема і сьогодні є не вирішеною.

Український театр протягом століть зазнавав кілька періодів нищівної руйнації. Так, із скасуванням Гетьманщини зник «київський школярський театр», що вийшов зі стін Києво-Могилянської Академії. Театр нової доби І. Котляревського та Г. Квітки-Основ'яненка був задушений горезвісним «Ємським указом», короткий розквіт першої третини ХХ ст. припинили репресії 1930-х, після чого сучасний український театр отримав обличчя «і в плані мистецькому, і в плані інфраструктури – сформоване добою сталінської культурної революції» [22, с. 27–28].

Таким чином, мають рацію праві ті дослідники, які сучасний стан української культури характеризують як постколоніальний. Тут підкреслюють і «естетичну монохромність» української культури, і складний комплекс національно-культурної неповноцінності, котрий реалізується то в гіпертрофовано принизливій самооцінці [9, с. 10–21], то, навпаки, в перебільшенні свого культурно-історичного значення [20, с. 172–176]. Як підкреслює Г. Складенко, Україна, яка сформувалась в умовах кількасотрічної залежності, не може не віддзеркалювати її у своїй культурі, не може запобігти ролі «провінції з великим історичним минулим», на яку вона була приречена в Російській імперії, а потім і в Радянському Союзі. Подолання колоніальності є, таким чином, першочерговим завданням української культури [19, с. 11].

Водночас не слід забувати, що Україна – це поліетнічна держава з поліетнічною культурою. За даними перепису населення 1989 р. в УРСР проживало 72,6 % українців, 21,9 % росіян, 0,9 % євреїв, 0,8 % білорусів, 0,6 % молдаван, по 0,4 % поляків і болгар, 2,8 % представників інших національностей [27, с. 48].

За даними всеукраїнського соціологічного дослідження, проведеного у грудні 2002 р. Фондом «Демократичні ініціативи», 52,3 % респондентів спілкуються вдома переважно українською мовою, а 46,7 % – російською [3, с. 68]. Автори монографії «Українська політична нація: генеза, стан, перспективи» відзначають, що в Україні проживають представники понад 130 етносів. У цілому вони становлять близько 27 % загальної кількості населення. Звичайно ж, поряд з українським етнічним відродженням у середовищі цих національних спільнот також відбувається етнічний ренесанс, не враховувати який було б великою помилкою. Слід пам'ятати також, що українцями не так давно усвідомлювали себе не більше 60 % дорослого населення. Решта населення виявляла подвійну орієнтацію і його симпатії можуть змінюватись залежно від зміни насамперед економічної і політичної ситуації [26, с. 528].

Ситуація ускладнюється суттєвою етнокультурною та мовною різницею між основними регіонами країни, зумовленою історично в період відсутності державності та пов'язаною з перебуванням тих чи інших груп населення у складі певних імперій та держав (Росії, Австро-Угорщини, Польщі, Румунії тощо).

Західний регіон країни характеризується історично обумовленим високим рівнем національної свідомості, мононаціональним складом населення, переважанням української мови та літератури. На території України, що колись входила до Австро-Угорської імперії, духовне життя українців не зазнавало таких утисків, як у Росії. Діяла «Просвіта», яка видавала наукову, популярну літературу українською мовою, підручники для шкіл, «Народний календар», твори українських письменників [16, с. 203]. У центрі також переважає українська мова, хоча в містах у діловому вжитку широко використовується російська. Південь та Схід, попри переважання української мови в селах та формальне переважання українців у складі населення, має дуже невисокий рівень національної самосвідомості [21, с. 14–16].

Хоча науковці та політичні діячі, у тому числі й другий президент України Л. Д. Кучма, наполягають на обережному ставленні до потужного проміжного україно-російського простору, вказують на його самоцінність, велике історичне, культуротворче, цивілізаційне значення [13, с. 311]. Навіть І. Дзюба згодний з тим, що величезний масив російської наукової, літературної, мистецької продукції в Україні, що був створений упродовж століть, залишатиметься вагомим фактором нашого інтелектуального й естетичного життя, але втрачатиме свій денационалізуючий і русифікуючий вплив [6, с. 86].

Ю. П. Сурмін вважає, що треба пам'ятати про багатонаціональність, полікультурність України, складності цивілізаційних процесів. Усе це має глибоке історичне підґрунтя: у складі СРСР Україна не була якоюсь периферійною провінцією, а такою частиною його сутності, рівень розвитку адміністративності якого був нерідко вищим, ніж у Росії. Україна у складі СРСР була не колонією (в соціально-економічному сенсі), а являла собою справжній символ радянської соціалістичної субцивілізації. Саме внутрішнє цивілізаційне різно-

маніття України є важливим фактором її розвитку, який мають брати до уваги політики, реформатори, аналітики. За висновками Ю. П. Сурміна, сучасна Україна зазнає впливу кількох цивілізацій і субцивілізацій. Унаслідок цього громадяни країни поділені за їх цивілізаційною орієнтацією на дві основні групи. Одна з них орієнтована на європейські цінності, інша – євразійські. Проблема в тому, що в межах однієї країни, одного суспільства, одних соціальних культур опинились дві цивілізації з протилежними векторами розвитку, що не співпадають за системою цінностей. Крім того, незважаючи на офіційний крах так званого реального соціалізму, поки ще нікуди не зникла специфічна радянська субцивілізація, яка також має вплив на розвиток суспільства. Якщо на підставі соціологічних досліджень орієнтацій мешканців України оцінити співвідношення між цими трьома цивілізаціями, то «європейці» складають не більше 1/3, «євразійці» – близько 2/3, але «радянські» як частина «євразійців» напевне нараховують до 1/2 населення України у віці від 18 років [24, с. 20].

З точки зору М. І. Михальченко, з якою погодився і Ю. П. Сурмін, Україна є лімітроф Європи, розташований між двома цивілізаціями. Цю так звану лімітрофність він визначає у трьох аспектах: 1) геополітичному, тобто Україна опинилась між НАТО та Росією; 2) економічному – між країнами Заходу з переважно ринковою та соціально-орієнтованою економікою, та хаотичною, що по-грабіжницькому експлуатується новим правлячим класом економікою Росії; 3) у духовно-моральному – між тоталітарним, моноідеологічним і псевдоморальним минулим та невизначеним, навіть «невідомим майбутнім», яке функціонує у формі соціальної утопії (міфу) про багатопартійну, правову, демократичну державу, основи якої навіть ще не закладено [24, с. 21-22].

Наявність подібної внутрішньої структури, взаємно впливових та протилежних субцивілізацій має, безумовно, й етнокультурний зміст. Зважаючи на те, що Україна є поліетнічною та полікультурною державою, С. В. Дрожжина вбачає методологічно важливим визначення поняття «субкультура». Дослідниця допускає, що субкультура як складник культури визначається специфікою змісту таких загальних ознак, як предмети, що складають умови і об'єкт інтересів її членів, способи регуляції взаємодій і відношень між ними; критерії оцінки взаємодій і станів субкультури в цілому [8, с. 23-24]. Згідно з цим визначенням на сьогодні в Україні можна виділити декілька культурних прошарків: 1) національна елітна культура; 2) національна народна культура; 3) «висока» російська інтелігентська культура; 4) культури національних меншин; 5) «радянська» культура; 6) західна культура; 7) комплекс маргінальних культур [8, с. 27].

Найпоміркованішу та достатньо обґрунтовану позицію з цього приводу ще 1988 р. виявив також колишній дисидент, а в недалекому майбутньому міністр культури незалежної України Іван Дзюба [7, с. 5]. Аналізуючи культурний стан УРСР наприкінці радянської епохи, він цілком слушно зазначав, що факт вироблення культурної продукції на території України (друк кни-

жок, випуск фільмів на кіностудіях, діяльність театрів тощо) ще не робить автоматично цю продукцію національною українською.

І. Дзюба попереджає, що неприємним є і своєрідний пуризм, коли українською вважається тільки культура україномовна (якщо йдеться про вербальні мистецтва) або з явними національно-стильовими ознаками, якщо йдеться про образотворчі напрями. В Україні українцями і не українцями може створюватися висока класична культура, можуть розвиватися культури інших етносів, національних меншин, що мешкають на території України. Саме ці гуманістичні та демократичні ідеї й увійшли в «Основи законодавства України про культуру», прийняті Верховною Радою України в 1992 р.

Перші кроки розбудови незалежної Української держави, здійснені ще до того, як наша молода країна занурилась у безодню перманентної економічної кризи, були повні оптимістичного пафосу та надії на швидке національне відродження. Характерно, що у ключових, концептуальних державних рішеннях і деклараціях завжди була присутня культурна складова як важливий і самостійний елемент. На жаль, у багатьох документах, прийнятих за часів незалежності, ця складова губиться на фоні економічних показників, ВВП, запозичень від МВФ, зовнішньоекономічних, газових чи інших пріоритетів. Наприклад, у «Декларації про державний суверенітет України», прийнятій Верховною Радою УРСР 16 липня 1990 р. [10, с. 133–151], є окрема ст. 8, присвячена культурному розвитку. Тон і дух цього документа ще практично радянський та інтернаціоналістичний, але починають помірковано формулюватись національні культурні пріоритети настільки, наскільки вони були зрозумілі та актуальні у складі тогочасної переважно комуністичної Верховної Ради.

У даному документі, згідно з його назвою та значенням, йдеться про те, що УРСР самостійна у вирішенні питань культурного та духовного розвитку української нації, але гарантує і всім іншим національностям, які мешкають на її теренах, право їх вільного національно-культурного розвитку. В межах повноважень УРСР мали бути забезпечені: національно-культурне відродження українського народу, його історичної свідомості і традицій, національно-етнографічних особливостей, функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя.

Не була забута і діаспора (головним чином радянська). УРСР виявляла піклування про задоволення національно-культурних, духовних і мовних потреб українців, що на той час проживали за межами республіки.

Відзначалось також, що національні, культурні та історичні цінності на території УРСР є власністю республіки. Мало того, згідно з Декларацією УРСР мала право на повернення у власність народу України національних, культурних та історичних цінностей, що знаходились за її межами [10, с. 133–151].

Враховуючи наявність у цей час СРСР, ЦК КПРС з його генсеком М. С. Горбачовим, урядом, КДБ тощо, цей документ був досить сміливим і вносив низку нових моментів у культурне життя УРСР. Національне вже не вважалось гріхом, а навпроти, зберігалось і розвивалось, в першу чергу мова, пам'ятки, літе-

ратура, видавнича справа, кіно тощо. Була висловлена й еретична претензія на повернення культурних цінностей, значна частина яких, і про це знали, знаходилась у музеях Москви та Ленінграду. В умовах ще радянського бюджету та фінансування культури все це вважалось цілком реальним і здійсненим.

Ще один документ, так би мовити, ранньо-демократичного періоду розвитку Української державності, поки вона ще не стикнулася повністю з величезними економічними проблемами і не потонула в їх вирішенні, це «Декларація прав національностей України», прийнята Верховною Радою України 1 листопада 1991 р. Документ цей витримано у досить демократичному і навіть інтернаціоналістичному дусі, але його поява та публікація у «Літературній газеті» (7 листопада 1991 р.) пов'язані, безумовно, з кінцем СРСР та отриманням Україною незалежності. Представникам численних національностей, що мешкали на території УРСР, давали сигнал спокою, ніхто їх переслідувати та пригнічувати у новій державі не буде. Це, мабуть, була одна із перших турбот нової української влади про свій майбутній багатонаціональний електорат.

«Декларація», з огляду на те, що на території України проживають громадяни 100 національностей, гарантувала всім народам, національним групам, громадянам рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права (ст. 1). Саме держава брала на себе відповідальність за створення належних умов для розвитку всіх національних мов і культур (ст. 2).

Усім народам і національним групам гарантувалось право вільного користування рідними мовами в усіх сферах життя, включаючи навчання, виробництво, одержання і розповсюдження інформації. Окремо вказувалось, що Українська держава забезпечує своїм громадянам право вільно користуватися російською мовою. В регіонах, де проживає компактно кілька національних груп, нарівні з державною українською мовою могла функціонувати мова, прийнятна для всього населення даної місцевості (ст. 3-4). Після прийняття Верховною Радою України 28 червня 1996 р. Конституції України деякі аспекти мовної політики, визначені в цих статтях, були фактично скореговані та переформульовані на користь державної мови.

Держава обіцяла також зберігати та охороняти пам'ятки всіх національностей (ст. 5), гарантувала всім національностям можливість створювати свої культурні центри, товариства, земляцтва тощо (ст. 6). Все це було цілком демократично, і більшість з цих декларацій виконувались і виконуються, але на той час, коли вони приймалися, не було створено механізму їх реалізації.

Останній документ, який був прийнятий на самому світанку незалежності, видається дещо наївним, не дуже практичний на той момент та знову ж таки декларативний – «Основи законодавства України про культуру» [4, с. 24-25]. Слід зазначити, що автори цього документа ще перебували під сильним впливом ідеї обов'язковості державного патерналізму щодо культури (цілком природної для радянських часів), звикли до радянського бюджетного фінансування, планування економіки і ще дуже слабо уявляли собі ринок, лібералізацію цін, наслідки інфляції та розриву економічних зв'язків передусім з Росією.

Утім, як вказують О. Гриценко та М. Стріха, не лише українські законодавці, а й громадська думка в перші роки незалежності не були готові до реформування культурної політики на сучасних засадах, пристосування її до умов громадянського суспільства та ринкової економіки. Головними вимогами культурно-мистецького середовища в цей час були збільшення бюджетного фінансування та повне звільнення закладів культури від оподаткування [4, с. 25].

Саме тому, при всіх гуманістичних та демократичних вадах, «Основи законодавства України про культуру 1992 року» дещо ідеалізували дійсність (якщо не міфологізували її) і ніколи не були виконані в Українській незалежній державі повністю.

Більшість визначених у ст. 3 пріоритетів у розвитку культури, а саме: розвиток культури української нації та культур національних меншин; збереження, відтворення та охорону культурного середовища; естетичного виховання дітей та юнацтва; проведення фундаментальних досліджень у галузі теорії та історії культури в Україні; розширення культурної інфраструктури села; матеріального та фінансового забезпечення закладів, підприємств, організацій і установ культури так і залишились на папері [11, с. 6-7].

У розд. 2 «Права і обов'язки громадян у сфері культури» громадянам надавались дійсно широкі права у сфері індивідуальної творчості, самовираження, фахової освіти, доступу до культурних цінностей, авторського права тощо. Більшість цих прав виконувалась, якщо у автора, творця, митця було на що жити, тоді він творив і самовиражався. Складніше було з виконанням авторського права, ця правова галузь культурної сфери досі залишається не до кінця врегульованою [11, с. 7-8].

Дуже широкі повноваження у сфері культури надавались державним органам управління (розд. 3, ст. 22). Це одна з ознак «пострадянського» характеру цього Закону та його патерналістського спрямування. Згідно з названою статтею культурну політику держави мала визначати Верховна Рада, вона ж створювала політичні, економічні та соціальні умови її реалізації. Забезпечували цю реалізацію вищі органи виконавчої влади, тобто уряд та відповідне міністерство. Їх повноваження розписані дуже дрібно і враховують всі можливі напрями адміністрування культурою [11, с. 13]. В умовах вільного та нерегульованого ринку, інфляції, дефіциту бюджету, обмеженого фінансування [17, с. 25–37; 18, с. 34–43] виконання багатьох з цих дій було неможливим, або вони виконувалися частково.

Особливо останнє твердження стосувалось розд. 4 «Фінансування і матеріально-технічне забезпечення культури». У ст. 23 «Фінансування культури» затверджується норматив, який ще жодного разу не було виконано і навряд чи це буде коли-небудь можливо. Держава тоді гарантувала необхідні асигнування на розвиток культури в розмірі не менш восьми відсотків від національного доходу України [11, с. 14]. Як насправді фінансувалась культурна сфера України та в яких умовах вона існувала й виживала у 1990-ті рр. є завданням наступних публікацій.

Таким чином, на момент становлення державної незалежності об'єктивна реальність вимагала негайного законодавчого реформування в галузі культури. При цьому слід пам'ятати, що історія культури України періоду кінця 80-х – початку 90-х рр. була сформована під впливом багаторічної культурної денационалізації як з боку імперської Росії, так і в часи СРСР. На момент необхідності прийняття законодавчих рішень історія культури України не мала, окрім ідеї утворення національної незалежної соборної держави, сформованого уявлення про національну ідентичність у силу полікультурності, поліетнічності та мовної різниці між основними регіонами країни. А прийняття перших законодавчих державних актів незалежної України, побудованих виключно на гуманістичних та демократичних ідеях щодо реформування культури, носило або декларативний, або нездійснений на той час характер. Отже, тільки за умови справжнього демократичного розвитку країни та дієвого законодавства можливі реформування та подальший розвиток української культури.

Список літератури:

1. Андрушків Б. Незнищений дух твій, рідна культура / Б. Андрушків // Віче. – 2000. – № 11. – С. 110–118.
2. Білецький В. Мова і консолідація суспільства в націю / В. Білецький, В. Радчук // Слово і час. – 1998. – № 12. – С. 81–86.
3. Грабовський С. Чи потрібен національній культурі державний патерналізм? / С. Грабовський // Сучасність. – 2003. – № 6. – С. 60–73.
4. Гриценко О. Культурна політика України: короткий історичний огляд / О. Гриценко, М. Стріха // Культурна політика: методологічні, правові, економічні проблеми : зб. наук. пр. – К. : УЦКД Мінкультури України, 1995. – С. 5–26.
5. Дзюба І. Деякі проблеми і перспективи української культури / І. Дзюба // Вісник НАН України. – 2001. – № 3. – С. 18–22.
6. Дзюба І. Ідеологічні децибелі «діалогу культур» / І. Дзюба // Сучасність. – 1998. – № 11. – С. 63–87.
7. Дзюба І. Проблеми культури в незалежній Україні // І. Дзюба. Між культурою і політикою : зб. пр. – К. : Сфера, 1998. – С. 56–76.
8. Дрожжина С. В. Культурна політика сучасної полікультурної України: соціально-філософський та правовий аспекти / С. В. Дрожжина. – Донецьк : ДОН ДУЕТ, 2005. – 196 с.
9. Іщук В. Україна: проблема престижності та ідентичності / В. Іщук. – К. : Смолоскип, 2000. – 92 с.
10. Кононенко П. Українська культура: уроки, тенденції, перспективи / П. Кононенко, Т. Кононенко // Віче. – 2000. – № 6. – С. 133–151.
11. Культурна Спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища : зб. офіц. док. / упоряд. В. І. Фрич ; відп. ред. М. В. Гарник. – К. : Істина, 2002. – 336 с.
12. Кульчицький С. В. Утвердження незалежної України: перше десятиліття / С. В. Кульчицький // УІЖ. – 2001. – № 2. – С. 3–22.
13. Кучма Л. Д. Україна – не Росія / Л. Д. Кучма. – М. : Время, 2004. – 560 с.
14. Левицька Г. Чия мова, того і влада / Г. Левицька // Універсум. – 1999. – № 7/8. – С. 17–18.
15. Підлісна Л. С. Проблеми культурного розвитку незалежної України: Місце і роль пам'яток історії та культури / Л. С. Підлісна // Грані. – 2000. – № 1. – С. 21–24.
16. Пономарьов О. Культура слова: мовно-стилістичні поради : навч. посіб. – 2-е вид., стереотип. – К. : Либідь, 2001. – С. 200–204.

17. Розподіл видатків Державного бюджету України на 2000 р. Додаток № 2 до Закону України «Про Державний бюджет України на 2000 р.» // Офіційний вісник України. – 2000. – № 11. – С. 25–37.
18. Розподіл видатків Державного бюджету України на 2001 р. Додаток № 3 до Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 р.» // Офіційний вісник України. – 2000. – № 52. – С. 34–43.
19. Складенко Г. Контакт или разлом? Вдоль культурных границ / Г. Складенко // Родина. – 1999. – № 8. – С. 10–13.
20. Скуратівський Н. Нотатки про долю української культури / Н. Скуратівський // Генеза. Філософія. Історія. Політологія. – К., 1997. – С. 172–176.
21. Сотник Л. Хочеш мати раба – забори в нього мову / Л. Сотник // Універсум. – 1999. – № 7/8. – С. 14–16.
22. Стан культурної сфери та культурної політики в Україні : аналітичний огляд. – К. : УЦКД Міністерства культури, 1995. – 40 с.
23. Стріха М. Регіональні та етнічні аспекти культурної політики в Україні / М. Стріха // Культурна політика: методологічні, правові, економічні проблеми : зб. наук. пр. – К. : УЦКД Мінкультури України, 1995. – С. 51–57.
24. Сурмін Ю. П. Украина: итоги сложного десятилетия и проблема будущего / Ю. П. Сурмін // Грани. – 2001. – № 4. – С. 17–27.
25. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти : [кол. моногр.] / за ред. Ф. М. Рудича. – К. : МАУП, 2002. – 488 с.
26. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи. – К. : НІСД, 2004. – 648 с.
27. Хлесткова Л. В. Поліетнічність національної культури України / Л. В. Хлесткова // Українська культура: проблеми і перспективи : матеріали наук.-практ. конф., присвяченої Року культури в країні, 28 жовтня 2003 р. – Х. : ХДНБ, 2004. – С. 48–56.

Скрипчук А. В. Ключевые аспекты основных положений законодательных актов по реформированию украинской культуры в период становления государственной независимости.

В статье исследуется советское наследие в культуре независимой Украины конца 80-х – начала 90-х гг. XX в. Анализируются основные положения Декларации о государственном суверенитете Украины, Декларации прав национальностей Украины и Основ законодательства Украины о культуре, касающиеся развития культуры

Ключевые слова: история культуры, законодательство, государственная независимость, поликультурность, полиэтничность, полиэтничное государство, украинская культура, развитие культуры, национальное возрождение.

Skripchuk G. V. Key aspects of the basic provisions of the legislative acts concerning the reform of the Ukrainian culture at the time of formation of the State of independence.

Problem Setting. The article examines the Soviet heritage in the culture of independent Ukraine be late 80s early 90s of the XX century. The main aspects of the first legislative acts concerning the reform of the Ukrainian culture are analyzed, namely: “Declaration Ukraine” and “Fundamentals of Ukraine on culture”.

Analysis of the recent researches and publications. The cultural politics of independent Ukraine in the first years of its existence was formed in the complex political, economic, historical and cultural circumstances. Recalling with horror and pain of the inhuman conditions in which workers find themselves in the cultural sphere, institutions and enterprise culture in the 1990s to find out the objective and subjective reasons for this state of affairs.

Paper main body. Preventing beforehand, it should be noted that the cultural processes in the independent Ukraine evolved is not quite the way envisioned in recent years of “perestroika” educationist, literary figures, figures of culture, all socially active and nationally conscious intiligencia.

The article investigates the State of the cultural development of Soviet times and the realities of culture at the beginning of Ukrainian independence. And also analyses the main provisions of the first legislative acts concerning the reform of the Ukrainian culture. Namely: "Declaration on State sovereignty of Ukraine", "Declaration of rights of nationalities of Ukraine "and" fundamentals of legislation on culture".

Conclusions. *So, at the moment of formation of the State independence of objective reality demanded immediate legislative reform in the field of culture. It should be remembered that the history of Ukrainian culture period of late 80's-early 90-ies. was formed under the influence of long-term cultural denationalization as part of Imperial Russia, and in the period of USSR. At the time of adoption of the necessary legislative decisions of the cultural history of Ukraine had no other idea of the formation of the national independent Cathedral States formed an idea of national identity by virtue of the variety of cultures, polyethnic population and language differences between the major regions of the country. What about making the first legal State acts of independent Ukraine, built solely on humanistic and democratic ideas to reform the culture bore or declaratory or is not feasible at that time in nature. Thus, I must say that the only real democratic development of the country and the effective legislation of the possible reform and further development of Ukrainian culture.*

Key words: history of culture, legislation, State independence, Ukrainian culture, development of culture, national revival.

Надійшла до редколегії 18.05.2015 р.

Юлія Анатоліївна Чуприна,
начальник відділу наукових досліджень
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

УДК 340.15(477)«19»:349.6(094)

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО САНІТАРНОЇ ОХОРОНИ ВОД У XX ст.

Стаття присвячена дослідженню становлення в Україні правового регулювання санітарного контролю за станом вод, процесу створення органів загальної та спеціальної компетенції для його здійснення, а також регламентації режиму, методів і засобів санітарної охорони вод різних категорій.

Ключові слова: правова охорона вод, санітарні правила водокористування, органи санітарного нагляду, державна санітарна інспекція.